

252568

Cacaoğlu Nureddin (030004)

Ferdowsi, the Mongols and the History of Iran

ART, LITERATURE AND CULTURE FROM
EARLY ISLAM TO QAJAR PERSIA

09 Nisan 2017

ADDE YAYINLANDIKTAN
MIRA GELEN DOKUMAN

17

Protecting private property vs
negotiating political authority: Nur
al-Din b. Jaja and his endowments
in thirteenth-century Anatolia¹

Judith Pfeiffer

Studies in Honour of Charles Melville

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	252568
Tas. No:	

Edited by
Robert Hillenbrand, A.C.S. Peacock
and Firuza Abdullaeva

I.B. TAURIS

LONDON - NEW YORK

Published by I.B.Tauris & Co. Ltd
In association with the Iran Heritage Foundation

2013

In a recent article Jürgen Paul has suggested a radical redefinition of political authority in late fourteenth-century Anatolia, thereby also arriving at a new definition of the term *beylik*. According to Paul's definition, neither coinage nor taxation plays a central role. What matters is the control over a town and/or its citadel, control over the agricultural areas and pastures of the hinterland and communication with, if not authority over, the pastoral population of this hinterland. To this may be added the transmission of this authority for more than one generation. As Paul put it, 'beyliks sometimes were not territories so much as networks of mutual obligations, of alliances and vassalties'.²

According to this definition, Nur al-Din b. Jaja (fl. 1274), the object of the present study, could easily be called the founder of a *beylik*. He was the governor and military commander of a major town in central Anatolia (Kırşehir), where he also controlled several public institutions, including shops and bathhouses, a *khānaqāh*, a mosque, and a *madrassa*. He also claimed the fiscal ownership of extensive agricultural estates, together with the tools for their exploitation (for example, presses for wine, fruit or oil; mills and water mills); he exercised authority over the hinterland and its Mongol amirs, as the more than a hundred signatures of Mongol *noyans* and *nökers* on his endowment deed demonstrate; and his family can be traced for several generations. In addition, his immense wealth most probably put him in a position that permitted him to realise many of his aspirations, including political ones. However, his properties were curiously spread over a wide geographical area, and there is no indication that he aspired to achieve political independence of any kind.

21 MAYIS 1992

Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça
Moğolca Vakfiyesi:
/ hazırlayan Ahmet Temir. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,

1959. VIII - 329 + 5 S. : 12 Taf..
(Türk Tarih Kurumu Yayınlarından ; VII Seri - Sayı 37)
Sign.:59442

Temir, Ahmet : Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur - el-din'in 1272 ta-
rihli Arapça Moğolca Vakfiyesi. Ankara 1959.

297.543
KI.

Kırşehir emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272
tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesi= Die
Arabisch - Mongolische stiftungsurkunde von
1272 des emirs von Kırşehir Caca Oğlu Nur
el-Din/ edited by Ahmet Temir.- Ankara:
Türk Tarih Kurumu, 1959
329, [17] p.; 24 cm.- (Türk Tarih Kurumu;
vii. seri; no. 34= Veröffentlichungen der Tur-
kischen Historischen Gesellschaft; vii. serie;
No: 34)
12 p. are photocopies

I. Fiqh, Foundation I. Temir, Ahmet (ed.)
II. Title: Die Arabisch - Mongolische stiftung-
surkunde von 1272 des emirs von Kırşehir Caca
Oğlu Nur el-Din III. (Series)

4078

IRKICA

21 MAYIS 1992

madde: Cacaoğlu Nurettin

- A. Br. : c. , s.
B. L. : c. B, s. 2112
F. A. : c. , s.
M. L. : c. 1, s. 423
T. A. : c. IX, s. 162

CACA OĞLU NUREDDİN'İN VAKFIYESİ'NDE ADI GEÇEN YAPILAR

Prof.Dr.Zafer BAYBURTLUOĞLU

Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça Moğolca Vakfiyesi" Dr.Phil. Ahmet TEMİR tarafından Türkçeleştirilip notlar eklenerek basıma hazırlanmış, Türk Tarih Kurumu yayınları arasında, ilki 1959, ikincisi 1989 yılında olmak üzere iki kez basılıp yayınlanmıştır.¹

İki baskısının varlığı belirtilen kitapta yazmalar; İskilip elyazması, Birinci Kırşehir elyazması, ikinci Kırşehir elyazması ve bunların özeti niteliğinde olan Moğolca metinlerden oluşmaktadır. Başlangıçta; Arapça olan İskilip ve Kırşehir yazmalarının Arapça metinleri, Arapça metinlerin özetleri ve çevirileri ele alındıktan sonra, II. Bölümde Moğolca metnin bulunuşu, tarihi ve önemi vurgulanmış, Moğolca metnin transkripsiyonu ve çevirisi verildikten sonra Moğolca metnin dil bakımından açıklaması yapılmış, bu metindeki kişi, yer ve memleket adları irdelenmiştir. İndekslerle ayrıntılandırılan ve zenginleştirilen kitap Almanca özetle son bulmaktadır.

Arapça metinleri Zakir Kadiri UGAN'ın çevirdiği kitapta, biri İskilip, ikisi Kırşehir'de yazılmış üç Arapça ve Kırşehir'de kaleme alınmış iki Moğolca vakfiye ile bunların çevirileri yer almaktadır.

Bu değerli araştırmanın "Giriş" bölümünde, "Nur el-Din Caca'nın Hayratı ve Yazıtları..." başlığı altında, İskilip, Kırşehir I ve Kırşehir II elyazmalarından; Kırşehir'de 8, Kayseri'de 1, İskilip'de 1, Talimegini'de 2, Eskişehir (Sultanyügi)'de ise 21 yapının belirlenebildiği bildirilmektedir.

Kitapta ve notlarda, Eskişehir (Sultanyügi)'deki 21 yapı içerisinde; 17 sinin mescid ve bu 17 mescidin -ad bildirilmeksizin- onarımlarının yapıldığına ilişkin bilgi olduğu göz önünde tutulacak olursa; Ahmet TEMİR'in bu vakfiyelerden toplam 16 yapı belirlediği ortaya çıkmaktadır.

Arapça metinler, çevirilerle karşılaştırıldığında bu sayının belirtilenden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bir başka anlatımla Ahmet TEMİR'in araştırması Moğolca vakfiyeye yönelik olduğundan, indeksler de dahil, bunlarda yer alan yapı adları ve yapılara ilişkin bilgilerin yeterince ortaya çıkarılmadığı gözlenmektedir ki bu da doğaldır. Çünkü A.TEMİR burada vakfiyeleri ve özellikle de Moğolcasını önemsemiş, konuya -haklı olarak-dil bakımından yaklaşmıştır.

Ama konuya Sanat Tarihçisi, yapı belirleyicisi gözüyle yaklaşıldığında, ya da bakış açısı bu tarafa yöneltildiğinde ortaya çıkan yapılar, yapı adları ve yapılara ilişkin bilgiler ilginç boyutlar kazanmaktadır.

Örneğin, bir tek kişinin vakfiyesinde, 1272 yılında yazıldığı kesinleşen bir tarihsel belgede, "doksan üç" yapının, üstelik de büyük çoğunluğunun ad ad belirtilerek yer aldığı görülmektedir.

Bu yapıların bir çoğu -maalesef- ortadan kalmıştır, bir çoğu kimlik değiştirmiştir, bazıları sonraki dönemlerdeki onarımların damgasını taşımaktadır, bir çoğu da zaman içerisinde kimlik yitimine uğramışlardır.

Ama, kuşkusuz bir gerçek vardır ki bu yapılar, 1272 yılında ya vardılar, ya yapılmışlardır, ya da onarılmışlardır.

1. Ahmet TEMİR, **Kırşehir Emiri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi**, TTK yayınları VII. dizi-sa, 34a TTK Basımevi, Ankara 1989 bu araştırmaya temel alınmıştır. Ayrıca bkz. Sadi S.KUCUR, "Cacaoğlu Nureddin" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 6, İst.1992, 541-542.s.; Semavi EYİCE, "Caca Bey Medresesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 6, İst. 1992, 539-541. s. Bu son yayınlardan ilkinde Nureddin'in hayatı ve kimliği, ikincisinde ise onun en önemli yapıtlarından olan Caca Bey Medresesi'nin tanıtımı yer almaktadır.

kurtarabilmişti. Ancak bundan sonra Toktamış'a talih de yardım etmişti. Zira Timur Melik Oğlan ciddi bir rakip olamamış, eğlenceler ve içkiyle vakit geçirerek otoritesini kaybetmişti. Suğnak'dan gelen uygun haberlere bakarak Timur, Toktamış'ı dördüncü defa göndermiş (780/1378), Toktamış bu sefer galip gelerek Ak Orda'da hakimiyeti ele geçirmiş, Suğnak ve Savran gibi şehirleri de zaptetmişti³¹². Toktamış bundan sonra devleti düzenlemeye girişmiş, kuvvetli bir ordu meydana getirmiş, ardından İdil boyundaki şehirleri ele geçirerek eski hâmisî Timur'a kafa tutmaya da başlamıştı.

Bütün dünya iki hükümdarın sahip olacağı kadar büyük ve değerli değildir düşüncesiyle hayatı boyunca cihan hâkimiyetini gâye edinen, ilk defa 1360 yılında adından söz edilmeye başlanan Timur, 1370 yılında Mâverâünnehr'e hakim olarak, Semerkand'da tahta oturmuş, Harezmi ile Sir Deryâ ırmağının sağ yakasındaki Moğol hakimlerine baş eğdirdikten sonra, 1380 yılında ilk defa Amû Deryâ'yı geçip Üç Yıllık (1386-1388), Beş Yıllık (1392-1397) ve Yedi Yıllık (1399-1404) sefer diye anılan seferleri sonucu Hindistan'dan Moskova'ya, Çin'den Akdeniz'e kadar geniş sahalarda hâkim olarak Cengiz Han'ın imparatorluğunu yeniden ihya etmiştir.

CACAOĞLU VAKFIYESİNE GÖRE KIRŞEHİR'DE İSKAN VE MAHALLELER

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AKŞİT*

Vakıf eserlerin gelir kaynakları ile bunların idare ve murakabe şekillerinin belirlendiği vakfiyeler Selçuklu şehirleri ile ilgili pek çok bilgiyi ihtiva etmektedir. Şehirlerin teşekkülü, çarşıların vaziyeti, etnik ve demografik durum vb. konularda vakfiyelerden bilgi edinmek mümkündür³¹³. Elli civarında olduğu tahmin edilen bu vakfiyelerden bazıları yayınlanmış ve ihtiva ettikleri bilgiler oldukça mufassal bir biçimde işlenmiştir³¹⁴. Bu devre ait vakfiyelerden biride *Cacaoğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*'dir. 1261 tarihinde Kırşehir emirliğine atanan Cacaoğlu inşa ettirdiği medrese, mescid, hangah, zaviye, mektep ve darüssüleha için mezraa, tarla, değirmen, bağ, bahçe, kar kuyusu, ev, dükkan ve han vakfetmiştir. Ahmet Temir tarafından yayınlanan³¹⁵ vakfiyede Kırşehir ile ilgili oldukça kıymetli bilgiler bulunmaktadır. Burada bu kayıtlardan hareketle şehrin XIII. yüzyıldaki mahalleleri ve iskanın tarihi seyri izah edilmeye çalışılacaktır. Ancak burada şu husus hemen belirtilmelidir ki, Kırşehir'in Türklerden evvelki vaziyeti neredeyse hiç bilinmemektedir. Vakfiyede eski şehir dokusuna dair herhangi bir ibareye rastlanılmaması Kırşehir'in terk edilmiş ve küçülmüş³¹⁶ şeklinde tanımlanan Bizans şehirlerini yansıtan uygun bir

* Niğde Üniversitesi, Fen-Edb. Fakültesi Tarih Bölümü

³¹³ Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti", *Vakıflar Dergisi*, I, (1938), s.1-6 ; a. yazar, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *Bellekten*, VII / 27 (1943), s. 410-411 ; Aynur Durukan, "Anadolu Selçuklu Sanatı Açısından Vakfiyelerin Önemi?", *Vakıflar Dergisi*, XXVI (1997), s. 25-44.

³¹⁴ M. Altay Köymen, "Selçuklu Devri Kaynakları Olarak Vakfiyeler", *Studi Preottomani E Ottomani*, Napoli 1976, s.153-163.

³¹⁵ Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara 1989 (Bundan sonra Cacaoğlu Vakfiyesi). Ahmet Temir vakfiyeye daha çok dil açısından baktığı için tercümede bazı mimari eserlere yer verilmediği anlaşılmaktadır (Zafer Bayburtluoğlu, "Caca Oğlu Nureddin'in Vakfiyesi"nde Adı Geçen Yapılar", *Vakıflar Dergisi*, XXV (1995), s. 5-8).

³¹⁶ Bizans şehirlerinin Türklerden evvelki vaziyeti ve bunun Selçuklu şehirlerine etkisi tartışmalıdır. Bu konudaki görüşlerini esas itibarıyla Bizans-Sasani ve Bizans-Arap mücadelesine dayandıran ilim adamları Anadolu'nun Türklerden evvel ıssız ve terk edilmiş bir ülke haline geldiğini kabul etmektedirler (Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri. Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, VII (1968), s. 56-58). Buna karşı çıkanlar ise Türk tarihçilerinin ana hatları ile temas edilen bu görüşlerini ihtiyatla karşılamakta ve söz konusu akınların tüm yarımadaı

³¹² Şamî, I, s. 77; Yezdî, I, s. 208. Bütün bu olaylar Zafernâmelerde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Ayrıca bk. *Altın Ordu ve İnhitatu*, s. 209 v.dv.; M. Kafalı, s. 97 v.dv.